

Politički i društveno važni problemi i teškoće jugoslavenskoga nogometa 60-ih i početkom 70-ih godina XX. stoljeća *

DAVOR KOVAČIĆ

Hrvatski institut za povijest

Zagreb, Hrvatska

dkovacic@isp.hr

U članku je na temelju arhivskih izvora, onodobnoga tiska i prisjećanja suvremenika toga razdoblja prikazano stanje te problemi s kojima se 60-ih i početkom 70-ih godina suočavao nogomet, najpopularniji jugoslavenski sport. Jugoslavenski nogomet u tom razdoblju bio je bremenit mnogim problemima i teškoćama koje su se pojavile još početkom 50-ih godina. Temeljno pitanje koje se postavljalo u tom vremenu bilo je stanje profesionalnoga nogometa, koji se u socijalističkoj Jugoslaviji pojavio 60-ih godina, bez jasnih stavova o njegovu mjestu u društveno-gospodarskom sustavu. Postojeće stanje nogometne organizacije u tom razdoblju otvorilo je nove probleme u društvenom i sportskom smislu. Početkom 70-ih predstavnici Nogometnoga saveza Hrvatske pod utjecajem novih političkih strujanja u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj postavili su pitanje problema ravnopravne zastupljenosti socijalističkih republika i pokrajina u nogometnim forumima kao i pitanje sjedišta Nogometnoga saveza Jugoslavije, pri čemu su nailazili na otpor ostalih republičkih saveza, predvođenih Nogometnim savezom Srbije.

Ključne riječi: šezdesete godine; nogomet; Nogometni savez Jugoslavije; Nogometni savez Hrvatske; nogometaši; igrači; nogometni klub; profesionalizam; amaterizam; neamaterizam; socijalizam; sedamdesete godine

Uvod

Nogomet je suvremeni socijalni fenomen i stanje u njemu često je pokazatelj stanja u društvu i politici. Nogometom kao predmetom znanstvenoga istraživanja do sada su se bavili uglavnom sociolozi, poglavito Srđan Vrcan, koji je i utemeljitelj sociologije sporta u bivšoj Jugoslaviji.¹ U najnovije vrijeme

* Ovaj rad financirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom 3481.

¹ VRCAN, *Nogomet – politika – nasilje*; VRCAN, „Sociolog pred fenomenom nogometa”, 5-20. U novije vrijeme nogometom se bave i drugi sociolozi: LALIĆ, *Nogomet i politika*, 109. Pregled hrvatske sociologije sporta sačinili su: PERASOVIĆ, BARTOLUCI, „Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu”.

nogomet sve više postaje predmet istraživanja i povjesničara, pa se već može govoriti o nogometu kao zasebnoj temi hrvatske historiografije. Pritom se nogometom na hrvatskim i jugoslavenskim prostorima, uz hrvatske, sve više bave i strani povjesničari i istraživači.²

Nakon uspostave komunističkoga režima u Jugoslaviji usporedno s izgradnjom socijalističkih odnosa razvijali su se i odnosi u nogometu, koji je postao sport s najvećim brojem članova, a pored toga privlačio najviše publike na utakmice. U tom vremenu nogometna organizacija postigla je velike uspjehe u podizanju kvantitete i kvalitete jugoslavenskoga nogometa, od infrastrukture i organizacije utakmica do zdravstvene zaštite i sl. Međutim, istodobno su se pojavile određene negativnosti u jugoslavenskom nogometu, koje su se ogledale u pokušajima namještanja utakmica, pojavi menadžera po uzoru na model zapadnoeuropskih zemalja i prodiranju profesionalnih odnosa, protuzakonitom plaćanju igrača te povremenim nacionalističkim ispavidima navijača na nogometnim igralištima.³ Razdoblje 50-ih godina zapravo označava početak, odnosno „zametak” svih negativnosti u jugoslavenskom nogometu koje će 60-ih, a posebno 70-ih i 80-ih godina pa sve do konačnoga raspada socijalističke Jugoslavije poprimiti goleme razmjere i izmaknuti društvenoj kontroli.⁴

Stanje u jugoslavenskom nogometu 60-ih godina

Osnivačka skupština Nogometnoga saveza Jugoslavije (NSJ) održana je 8. i 9. rujna 1948. u Beogradu. Savez je bio dobrovoljna društvena organizacija s ciljem organiziranja i unapređenja nogometnoga sporta na području Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ). Skupština je donijela Pravila NSJ-a i potrebne pravilnike te analizirala dotadašnji razvoj nogometnoga sporta u FNRJ. Nogometni savez Jugoslavije objedinjavao je Nogometni savez Hrvatske (NSH), Nogometnu zvezu Slovenije, Fudbalski savez Bosne i Hercegovine, Fudbalski savez na Makedonija, Fudbalski savez Crne Gore i Fudbalski savez Srbije s Pokrajinskim fudbalskim odborom Vojvodine i Oblasnim fudbalskim odborom Kosova i Metohije. Članovi NSJ-a bili su nogometni klubovi, nogometni klubovi sportskih društava i nogometne sekcije sportskih društava.⁵

Na redovnoj XXIII. konferenciji opunomoćenih predstavnika klubova Savezne lige, održanoj u Beogradu 31. srpnja 1960., stavljeno je u zadatak svim nogometnim klubovima da se u sljedećoj natjecateljskoj godini pridržavaju svih propisa te da podržavaju pravilne postupke i stavove, a istodobno osu-

² MILLS, *The politics of Football in Yugoslavia*.

³ VOJNOVIĆ, *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske*, sv. 2.

⁴ O tome vidi: KOVAČIĆ, „Jugoslavenski nogomet”, 141-162.

⁵ SR-AJ-734-FSJ, knj. 10, Bilten FSJ, 20. 1. 1949., 1.

đuju negativne pojave koje se javljaju u klubovima i među pojedincima.⁶ Na sljedećoj konferenciji, održanoj 26. veljače 1961. u Beogradu, istaknuta je potreba razvijanja i produblivanja prijateljskih sportskih odnosa između klubova uz istovremenu osudu prekida međusobnih sportskih odnosa kao načina rješavanja sporova.⁷ Konferencija je preporučila svim klubovima saveznih liga neka upozore svoje igrače koji su prestali s aktivnim igranjem nakon 1957., a nisu se uopće ili do kraja osposobili za neki životni poziv, da mogu uz određene uvjete koristiti financijska sredstva za završetak školovanja i zanata iz Fonda za pomaganje igrača.⁸

Pedesetih su se godina pojavili prvi simptomi „bolesti” jugoslavenskoga nogometa, a u 60-ima će on poprimiti značajke ozbiljnije „bolesti”. Kao što je rečeno, negativne pojave koje su štetile nogometu bile su lažiranje, odnosno namještanje utakmica, tučnjave i neredi tijekom i nakon utakmica, nedostojno ponašanje pojedinih klupskih dužnosnika. Međutim, treba istaknuti da je incidenata i nesportskoga ponašanja u tom razdoblju bilo i na utakmicama igranim u okviru raznih natjecanja koje je organizirala Europska nogometna unija (UEFA). Tako je, primjerice, Međunarodno udruženje sportskih novinara (AIPS) na prijedlog UEFA-e pokrenulo „Akciju za fair play u mjesecu travnju 1963. godine”. Tom se akcijom uz suradnju nacionalnih nogometnih saveza željelo oživjeti ideju sportskoga duha i *fair play*a, odnosno „zaustaviti opasnost, koja bi mogla proizaći iz pretjerane strasti i jako naglašenog materijalnog interesa, koji ugrožavaju nogometnu igru”.⁹

Konferencija opunomoćenih predstavnika klubova Savezne lige 1962. istaknula je da trenutačno materijalno stanje klubova pokazuje da su gotovo svi klubovi saveznih liga financijski deficitarni. Rečeno je da nogometni klubovi saveznih liga ne mogu prihodima od natjecanja podmirivati svoje financijske obveze, zbog čega pribjegavaju raznim načinima pribavljanja financijskih sredstava za normalan rad kluba kao što su reklame, oglasi, izdavačka djelatnost, razne dotacije i sl.¹⁰

Takvi načini stjecanja financijskih sredstava povlačili su za sobom i prikrivanje prihoda te stvaranje „crnih fondova” i plaćanje nogometašima mimo postojećih propisa. Naime, sve do sredine 60-ih svako davanje novčanih sredstava za prelazak nogometaša iz kluba u klub bilo je zabranjeno, a kršenje te zabrane bilo je izvor afera i razotkrivanja „crnih fondova” iz kojih su plaćani igrači. Prema kazivanju nekadašnjega nogometaša i novinara Miroslava Re-

⁶ SR-AJ-734-FSJ, knj. 22, Zaključci XXIII redovne (godišnje) konferencije opunomoćenih predstavnika klubova saveznih liga, održane 31. 7. 1960. godine.

⁷ Primjerice, u ljeto 1955. reprezentativni vratar NK-a *Hajduk* Vladimir Beara prešao je u FK *Crvena zvezda*, zbog čega je splitski klub prekinuo sportske odnose s beogradskim klubom. O tome vidi: KOVAČIĆ, „Jugoslavenski nogomet”, 156.

⁸ SR-AJ-734-FSJ, knj. 22, Zaključci XXIV redovne konferencije opunomoćenih predstavnika klubova saveznih liga, 26. 2. 1961. godine u Beogradu.

⁹ SR-AJ-734-FSJ, knj. 22, AIPS-UEFA – Fairplay.

¹⁰ SR-AJ-734-FSJ, knj. 22, Zaključci XXVI redovne konferencije opunomoćenih predstavnika klubova saveznih liga, 18. 2. 1962. godine u Beogradu.

dea, nogometaši su još krajem 50-ih za prelazak iz kluba u klub dobivali za ono vrijeme velike novčane iznose, ali i druge povlastice.¹¹ U drugoj polovini 60-ih, a posebno u prvoj polovini 70-ih godina vrhunski jugoslavenski nogomet postaje izrazito komercijaliziran, a prvoligaški igrači od tada imaju status profesionalaca.¹²

Konferencija opunomoćenih predstavnika klubova Savezne lige 1962. zaključila je da odmah treba pristupiti sređivanju financijskoga poslovanja u svim klubovima saveznih liga i uvesti najoštriju financijsku i društvenu kontrolu. Pored toga je istaknuto da postoji velika raznolikost u položaju i tretiranju klubova u lokalnoj zajednici. Zaključeno je da je „na bazi pozitivnih iskustava” nekih klubova potrebno da svi klubovi saveznih liga pripreme konkretnu analizu o svojoj ulozi u lokalnoj zajednici i važnosti za nju.¹³

Na XXIII. sjednici Izvršnoga odbora (IO) NSJ-a 4. travnja 1964. raspravljalo se o nalazima Službe društvenoga knjigovodstva (SDK). Zaključeno je da nepravilnosti uočene u nalazima SDK-a u financijsko-materijalnom poslovanju nogometnih klubova „svjedoče o nedovoljnoj demokratičnosti i javnosti rada i odlučivanja u njima, o nesređenosti i aljkavosti financijsko materijalnog poslovanja te o ničim opravdanim ovlastima pojedinih funkcionera za raspolaganje i trošenje znatnih društvenih sredstava, o nestručnosti i nepoznavanju ove materije, kako od strane profesionalnih posebno za ovu vrstu lica, tako i od strane pojedinih za to zaduženih sportskih amaterskih radnika”. Najviši nogometni dužnosnici stalno su isticali potrebu raščišćavanja nogometnih negativnosti.¹⁴

Povodom nalaza SDK-a Izvršni odbor NSJ-a tražio je od Disciplinskoga suda NSJ-a da pokrene stegovni postupak protiv svih prekršitelja, pojedinaca i klupskih uprava, i savjesno ispita činjenično stanje stvari te na temelju dokaznoga materijala meritorno odluči o odgovarajućim disciplinskim sankcijama. Izvršni odbor posebno je zamolio nadležna društvena tijela koja su dodjeljivala dotacije nogometnim klubovima da to čine uz precizno određivanje namjene i osiguravanje učinkovite kontrole trošenja tih sredstava. Prema zaključcima Izvršnoga odbora, klubovi su se trebali mnogo više nego do tada angažirati u sređivanju i vođenju pravilnoga financijsko-materijalnog poslovanja te sprečavati svaku samovolju i neodgovoran odnos prema društvenoj imovini.¹⁵

Izvršni odbor NSJ-a ocjenjivao je nalaze SDK-a kao povod za učinkovito poduzimanje mjera čija je svrha trebala biti sređivanje, reguliranje i normal-

¹¹ KOVAČIĆ, Intervju s Miroslavom Redeom. Miroslav Rede, novinar, nekadašnji nogometaš beogradskoga *Partizana* i zagrebačke *Lokomotive*.

¹² LALIĆ, *Nogomet i politika*, 109.

¹³ SR-AJ-734-FSJ, knj. 22, Zaključci XXVI redovne konferencije opunomoćenih predstavnika klubova saveznih liga, 18. 2. 1962. godine u Beogradu.

¹⁴ SR-AJ-734-FSJ, knj. 23, XXIII sjednica Izvršnog odbora FSJ od 4. 4. 1964. godine. Saopštenje Izvršnog odbora FSJ o nalazima Službe društvenog knjigovodstva.

¹⁵ *Isto*.

no odvijanje financijsko-materijalnoga poslovanja svih nogometnih organizacija. Pritom se isticalo da te mjere „ne trebaju imati karakter kampanje i kratkotrajne akcije, već vid procesa čije razvijanje treba na određeni način podsticati, usmeravati i pospešavati”.¹⁶

Međutim, unatoč tim zaključcima i apelu Izvršnoga odbora NSJ-a, klubovi i pojedinci nisu snosili nikakvu odgovornost te je poslovanje nogometnih klubova nastavljeno na isti način kao i u prethodnim razdobljima. Najveća kaznena mjera koja se mogla dogoditi funkcionarima u nogometnim klubovima – što se rijetko događalo – bila je mjera privremenoga prestanka obavljanja sportskih funkcija.¹⁷

Jedna od afera vezanih za „crne fondove” izbila je sredinom 60-ih, kada se nogometaš niškoga *Radničkog* Stevan Ostojić, nakon što je potpisao predugovor s *Partizanom* i dobio na ruke 500.000 dinara, ubrzo predomislio i za četiri puta veći iznos, odnosno 2.000.000 dinara, pristupio *Crvenoj zvezdi*. Novčana sredstva za taj transfer prikupljao je tehnički sekretar *Crvene zvezde* dr. Aleksandar Obradović uz pomoć beogradskih privatnika. Kada je taj slučaj izašao u javnost, nastala je velika nogometna afera, što je samo bio povod za obračun brojnih centara moći iz vojnoga (*Partizan*) i policijskoga, odnosno milicijskoga vrha (*Crvena zvezda*). Ostojiću je izrečena najstroža kazna, odnosno doživotna diskvalifikacija. Poslije je Ostojić, koji je u međuvremenu otišao na odsluživanje vojnoga roka u Jugoslavensku narodnu armiju, kažnjen s dvije godine neigranja. Pored *Crvene zvezde* i *Partizana*, s 500.000 dinara kažnjen je i niški klub *Radnički*, čiji je član Ostojić bio prije prelaska u *Crvenu zvezdu*. Novac koji je oduzet Ostojiću, 2.500.000 dinara, uplaćen je u Nogometni savez Srbije za uzdizanje stručnoga kadra. Zbog te afere smijenjeni su vodeći ljudi *Crvene zvezde*, direktor kluba Radovan Pantović i tehniko dr. Aleksandar Obradović, te predsjednik *Partizana* Ilija Radaković.¹⁸ Ostavku je podnio i predsjednik NSJ-a Duško Đuričić, koji je na njegovu čelu bio i kada je reprezentacija Jugoslavije u Čileu 1962. osvojila četvrto mjesto. Pored njega ostavku su podnijela i petorica članova Upravnoga odbora NSJ-a.¹⁹

Velika afera u jugoslavenskom nogometu izbila je kada je vratar sarajevskoga *Željezničara* Ranko Planinić javno iznio sumnje u namještanje utakmica koje je njegov klub odigrao s *Hajdukom* u Splitu i Nogometnim klubom (NK) *Trešnjevka* u Zagrebu u sezoni 1963./64. Na početku sezone 1965./66.

¹⁶ Isto.

¹⁷ KOVAČIĆ, Intervju s Perom Zlatarom.

¹⁸ Jovan SEKULIĆ, “Poluvreme sa bivšim asovima. Ostojić: Svi dobijali novac, ceh platio samo ja”, *Večernje novosti*, 2. 7. 2017., pristup ostvaren 1. 10. 2017., <http://www.novosti.rs/vesti/sport.294.html:673497-Ostojic-Svi-dobijali-novac-ceh-platio-samo-ja>.

¹⁹ Radisav GVOZDENIĆ, “Neobjašnjena ostavka Branka Pešića”, *Politika*, 15. 3. 2008., pristup ostvaren 28. 9. 2017., <http://www.politika.rs/sr/clanak/36344/%D0%A4%D1%83%D0%B4%D0%B1%D0%B0%D0%BB/%D0%9D%D0%B5%D0%BE%D0%B1%D1%98%D0%B0%D1%88%D1%9A%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0-%D0%91%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%9F%D0%B5%D1%88%D0%B8%D1%9B%D0%B0>

Disciplinski sud NSJ-a kaznio je *Hajduk*, *Trešnjevku* i *Željezničar* prelaskom u Drugu ligu, ali je poslije kazna preinačena u oduzimanje bodova u sezoni 1965./66. Naime, tada je predsjednik Nogometnog saveza Hrvatske (NSH-a) postao Luka Bajakić iz Zagreba, koji je bio na početku mandata i smatrao je da je prelazak u Drugu ligu prestroga kazna s mogućim posljedicama koje bi bile lošije od počinjene štete. Bajakić je angažirao i istaknute „društveno-političke radnike” za ublažavanje kazne, pa je u tome pomogao i Ivan Šibl, predsjednik zagrebačkoga *Dinama*. *Željezničar* je kažnjen oduzimanjem šest bodova, a *Hajduk* i *Trešnjevka*, koja je ispala iz lige, oduzimanjem po pet bodova. Jednogodišnjom zabranom igranja kažnjeni su nogometaši sarajevskoga kluba Ivica Osim i Drago Smajlović.²⁰

Odnosi klubova s nogometašima i trenerima

Odnosi nogometaša i klubova saveznih liga bili su određeni međusobnom obvezom koju bi potpisali nogometaš i predsjednik kluba u nazočnosti predstavnika podsaveza na čijem je području bilo sjedište kluba. Međusobnom obvezom nogometaš se obvezivao klubu: 1) da će za klub nastupati na svim utakmicama kada bude određen da igra; 2) da će prilikom nastupanja za klub, u granicama dobivenih uputa od trenera i tehničkoga rukovodioca kluba, uložiti sve svoje znanje i maksimum požrtvovanja i zalaganja da bi ekipa za koju nastupa postigla što bolji uspjeh; 3) da će redovito pohađati klupske treninge i kondicijske vježbe, kao i stručne sastanke, i disciplinirano obavljati zadatke dobivene od trenera i tehničkoga rukovodioca kluba; 4) da će se na igralištu i izvan njega ponašati onako kako dolikuje pravom sportašu; 5) da će kao pravi sportaš čuvati svoju kondiciju i zdravlje. S druge strane, klub se obvezivao prema nogometašu: 1) da će mu na ime stalnoga dijela mjesečnoga primanja po isteku svakoga mjeseca isplaćivati iznos određen posebnim pismenim aktom, donesenim u skladu s odredbama klupskoga pravilnika o kategorizaciji i nagrađivanju igrača; 2) da će mu za postignute uspjehe na pojedinim utakmicama (na ime promjenjivoga dijela) isplaćivati, odnosno za postignute plasmane u pojedinim natjecanjima isplatiti nagrade u iznosima određenim klupskim pravilnikom o kategorizaciji i nagrađivanju igrača; 3) da će mu nadoknaditi izgubljeni dio osobnoga dohotka za vrijeme kada nije bio na radnom mjestu zbog sudjelovanja na treninzima i natjecanjima; 4) da će mu besplatno staviti na raspolaganje sve rekvizite potrebne za igru; 5) da će snositi sve troškove putovanja u prometnom sredstvu i razredu koji odredi uprava kluba, kao i sve troškove prehrane i smještaja kada se igrač nalazi izvan mjesta sjedišta kluba radi odigravanja utakmica; 6) da će mu dati godišnji odmor u ukupnom trajanju od mjesec dana, s tim da će mu za to vrijeme isplaćivati određeni iznos stalnoga i promjenjivoga dijela prema prosječnom iznosu njegovih primanja iz prethodne natjecateljske sezone; 7) da će snositi

²⁰ KRAMER, KLEMENČIĆ, *Nogometni leksikon*; KOVAČIĆ, Intervju s Perom Zlatarom. Usp. LALIĆ, *Nogomet i politika*, 137.

sve troškove liječenja ozljeda do kojih je došlo tijekom utakmice ili treninga na kojima je igrač sudjelovao; 8) da će mu i za mjesec u kojima zbog bolesti ili ozljede nije mogao po nalogu liječnika nastupati na utakmicama isplaćivati iznose stalnoga i promjenjivoga dijela u visini prosječnih primanja igrača iz prethodne natjecateljske sezone; 9) da će mu omogućiti pohađanje škole i polaganje ispita kao i obavljanje dužnosti na radnom mjestu.²¹

Međusobnom obvezom određeno je da nogometaš kojem ističe međusobna obveza s jednim klubom te želi prijeći u drugi klub ima dužnost pismeno ili telegrafski zatražiti ispisnicu od svojega dotadašnjega kluba, i to od 1. do 5. lipnja natjecateljske godine u kojoj mu ističe međusobna obveza. U istom roku i na isti način trebao je obavijestiti o svojoj namjeri da promijeni klub i nadležni podsavez, odnosno zatražiti potvrdu o brisanju iz registra igrača dotičnoga podsaveza ako je mijenjao područje podsaveza. Klub je bio dužan dati igraču ispisnicu u roku od 24 sata po primitku telegrama ili pismenoga zahtjeva. Ako klub to nije učinio, igrač se mogao registrirati za drugi klub i s njim sklopiti međusobnu obvezu bez ispisnice, uz uvjet da nadležnom podsavezu podnese kompletan materijal predviđen Pravilnikom o registraciji NSJ-a. Trebao je priložiti i potvrde o predanim telegramima s njihovim kopijama ili kopije pismenoga zahtjeva potvrđene od kluba i nadležnoga podsaveza.²²

Najviši prosječni iznos ukupnih primanja za svaku kategoriju igrača tijekom jedne natjecateljske godine određivao je Izvršni odbor NSJ-a. Prema njegovim uputama klub je morao rasporediti i dokumentirati sve izvore prihoda iz kojih su se podmirivala ne samo davanja igračima pod međusobnom obvezom nego i svi ostali izdaci vezani za poslovanje kluba (troškovi organizacije utakmica, troškovi putovanja, troškovi administracije i sl.) u smislu predračuna prihoda i rashoda kluba.²³

Nogometni savez Jugoslavije u to je vrijeme posebno upozoravao na važnost i odgovornost uloge trenera u klubu, odgojnoga rada i utjecaja na nogometaše. Zbog toga je Savez nogometnih trenera Jugoslavije tražio da se prilikom sastavljanja ugovora o radu između klubova i trenera „ne pravi razlika u prinadležnosti između trenera prvih timova i omladinskih ekipa”.²⁴ Naime, nestabilni radni odnosi i relativno slaba zainteresiranost klubova za angažiranje trenera doveli su do toga da su se mnogi treneri „okretali” drugim, „stabilnijim” pozivima ili su se obraćali inozemnim menadžerima i tražili zaposlenje izvan zemlje. Manji klubovi angažirali su pak trenere koji nisu imali potrebne stručne kvalifikacije i znanja, što je imalo štetne posljedice. Zbog toga su iz NSJ-a isticali da će se drastično i po zakonskim propisima postupati s trenerima koji za prijelaz iz kluba u klub primaju svote novca koje su izvan društvene kontrole „te često šičare menjanjem klubova, ne deluju vaspitno u

²¹ SR-AJ-734-FSJ, knj. 22, Obavezno uputstvo o sprovođenju Opšteg pravilnika o statusu, kategorizaciji i nagrađivanju igrača klubova saveznih liga.

²² *Isto.*

²³ *Isto.*

²⁴ *Isto.*

ličnom životu i u prvom redu krnje ugled trenerske organizacije”.²⁵ Zato je trebalo i dalje sa svim trenerima raditi na uzdizanju moralnoga lika trenera – odgojitelja i pedagoga, „s tim što bi se prema, još uvek malom broju pojedinaca, rigorozno postupilo u slučaju kršenja pozitivnih propisa naše organizacije i socijalističkih društvenih normi uopšte”.²⁶

Uvođenje profesionalizma u jugoslavenski nogomet

Legalizacija profesionalnoga angažiranja nogometaša i plaćanje preko plaća i ugovora događali su se tijekom 60-ih godina, koje su zapravo razdoblje transformacije jugoslavenskoga nogometa iz amaterskoga u profesionalni. Tada je u jugoslavenski nogomet, odnosno u najviši stupanj natjecanja, Prvu saveznu ligu, službeno uveden profesionalizam bez jasnih stavova o njegovu mjestu u društveno-gospodarskom sustavu. Posebnim propisima NSJ-a regulirana su osnovna pitanja iz međusobnih odnosa kluba i igrača. Naime, odnos kluba i igrača sada se umjesto međusobnom obvezom regulirao ugovorom, koji se sklapao na najmanje četiri natjecateljske godine (alternativa – na najmanje jednu godinu). Ugovori kojima su bila određena prava i dužnosti kluba i igrača evidentirali su se u NSJ-u i pri Međunarodnoj nogometnoj organizaciji (FIFA). Igrač je po isteku ugovornoga roka bio slobodan te je mogao ostatu u dotadašnjem klubu ili prijeći u neki drugi. Nogometni savez Jugoslavije nastojao je iznaći sustav prelaska igrača iz kluba u klub saveznih liga koji bi omogućio materijalno obeštećenje dotadašnjega kluba igrača i u korijenu omogućio materijalnu naknadu igraču za prijelaz odnosno ostajanje u klubu. Bilo je i mišljenja da po isteku ugovora igrač treba biti slobodan te da i on i njegov dotadašnji klub imaju pravo na obeštećenje, s tim da se iznos koji primi igrač oporezuje po posebnoj stopi u korist Fonda za podmladak i stručne kadrove NSJ-a. Postojala su i mišljenja da igrač treba dobiti u postocima dio odštetnoga iznosa koji primi njegov dotadašnji klub.²⁷

Za reguliranje statusa profesionalaca posebno je važno bilo pitanje socijalnoga osiguranja profesionalnih nogometaša. Naime, na profesionalne nogometaše nisu se primjenjivali propisi o socijalnom osiguranju osoba u radnom odnosu. Profesionalni nogometaši u dobi od 18 do 22 godine imali su zdravstveno osiguranje, a oni stariji od 22 godine imali su i mirovinsko osiguranje. Temelj za to osiguranje bio je ugovor o socijalnom osiguranju sklopljen 1962., prije nego što su nastali profesionalni odnosi u jugoslavenskoj nogometnoj organizaciji. Međutim, takvo stanje nije bilo zadovoljavajuće s obzirom na novonastale profesionalne odnose.²⁸

²⁵ SR-AJ-734-FSJ, knj. 22, Zaključci XXVI redovne konferencije opunomoćenih predstavnika klubova saveznih liga, 18. 2. 1962. godine u Beogradu.

²⁶ *Isto.*

²⁷ SR-AJ-734-FSJ, knj. 23, Teze za vanrednu konferenciju FSJ, 22. 9. 1964.

²⁸ „Radna grupa za izradu predloga statusa igrača i klubova”, *Jugoslavenski fudbal* (Beograd), 14. 11. 1970., 25.

Profesionalni nogomet prihvaćen je radi zaštite jugoslavenskoga nogometa od europskoga slobodnog tržišta, koje je bilo mnogo šire i financijski neusporedivo jače. Nogometaši i klubovi dijelili su se na amatere, neamatere i profesionalce. Amaterski su bili samo klubovi najnižega stupnja natjecanja, koji s obzirom na minimalna financijska sredstva nisu mogli isplaćivati nogometaše. Neamaterski nogomet bio je ograničen na Drugu saveznu ligu, gdje su klubovi mogli imati nogometaše pod ugovorom, ali – za razliku od klubova Prve savezne lige – novčana primanja tih nogometaša trebala su biti manja od primanja profesionalaca, tako da nisu bila izvor egzistencije nego dopunski prihod.²⁹ U takvim odnosima status kluba određivao se stupnjem natjecanja u kojem je sudjelovao.³⁰ Statut i ostali propisi NSJ-a bili su usmjereni tom cilju i načelima amaterizma, ali ipak se u praksi događalo da se nogomet usmjeravao prema onom što je trebala biti samo iznimka, a što je nazvano neamaterizmom. Prema pravilniku o amaterizmu, nogometaš amater za igranje nogometa nije primao novčanu ni druge materijalne nagrade, a nogometaš neamater za bavljenje nogometom primao je novčane i materijalne nagrade prema postojećim propisima.³¹

Treba istaknuti da se NSJ formalno zalagao za amaterizam i njegovu zaštitu; profesionalizam se shvaćao kao nužno zlo i mnoge je sablažnjavala činjenica da u samoupravnom socijalističkom društvu postoji profesionalizam u nogometu. Profesionalizam se osuđivalo kao pojavu vezanu za kapitalistički sustav i smatralo se da je nespojiv s ideološkim opredjeljenjima socijalističkoga društva te da razvija neke pojave „potrošačkog društva i građanske ideologije”. Međutim, u nogometnoj praksi iskristaliziralo se stanje u kojem plaćanje u nogometu nije zabranjivano te je prevladavao stav „neka plaća koliko ko može i hoće”. Naime, krajem 60-ih i početkom 70-ih godina jugoslavenska javnost privikavala se da se svakoga ljeta kada počne prijelazni rok za nogometaše počinju događati stvari koje su bile u suprotnosti s proklamiranim socijalističkim moralom. Pojavljivale su se torbe s novcem sumnjiva podrijetla, a nogometaši su postajali predmet kojim se licitira, koji se prodaje i kupuje. Opisane pojave događale su se i pored toga što je disciplinskim pravilnikom NSJ-a nagovaranje nogometaša da prijeđe u drugi klub uz obećavanje novca i drugih pogodnosti bez znanja kluba čiji je igrač bio kao i prihvaćanje ponude uz te uvjete bio prekršaj za koji se izricala zabrana igranja odnosno obavljanja dužnosti od šest mjeseci do dvije godine.³²

Postojeće stanje nogometne organizacije u tom razdoblju otvorilo je nove probleme i u društvenom i u sportskom smislu. Izvršni odbor NSJ-a razmatrao je u veljači 1968. pojave koje su se događale na nogometnim igralištima i

²⁹ KOVAČIĆ, Intervju s Perom Zlatarom.

³⁰ „Radna grupa za izradu predloga statusa igrača i klubova”, *Jugoslovenski fudbal*, 14. 11. 1970., 20.

³¹ LALIĆ, *Nogomet i politika*, 111.

³² KOVAČIĆ, Intervju s Antom Pavlovićem. Pavlović je 80-ih bio tajnik NS Hrvatske, a 1987. postao je glavni tajnik NSJ-a. KOVAČIĆ, Intervju s Perom Zlatarom. Usp. LALIĆ, *Nogomet i politika*, 136-137.

stadionima. Zaključeno je da se na stadionima „ispoljavaju razni vidovi nedrugarskih i nesportskih ispada”. Zbog toga je Izvršni odbor apelirao na sve članove organizacije i ljubitelje nogometne igre da u skladu s plemenitošću ciljeva i zadatka nogometne organizacije učine veći napor u otklanjanju uzroka tih pojava i da na taj način doprinesu da se nogometne priredbe podignu na višu sportsku razinu i dobiju „obilježja javnih priredbi za kulturnu razonodu građana”.³³

K tome je Izvršni odbor NSJ-a pozvao klubove da pojačaju odgojni rad u redovima svojih članova u cilju ostvarenja humanih zadataka sporta i nogometa, „koji vode zbližavanju sportista, osnovnih organizacija, gradova, nacija i nacionalnosti”.³⁴

U to su vrijeme namještanje utakmica i slične zloporabe uzrokovali uznemirenost nogometne i šire javnosti.³⁵ Stanje u jugoslavenskom nogometu 60-ih godina i poslije možda je najbolje opisao riječki umirovljenik i bivši nogometni sudac Branimir Glažar, koji je za beogradski tjednik *NIN* izjavio: „Htjeli bismo biti poštteni, držati se normi socijalističkog morala, a istodobno ispod stola i tko zna s kakvih računa nelegalno plaćati igrače. Ja bih sam sebi rekao da sam veliki magarac kad bih povjerovao i u jednu riječ koju vi novinari ovih dana objavljujete o takozvanim legalnim transferima (...) Čini mi se da je uz pojedine klubove vezano sve više takozvanih ljudi od ‘ugleda’, koji od navijačkog sljepila ne vide činjenice. Već godinama od one ‘afere Ostojić’, ne navijam ni za jedan klub, jer smatram da je naš prvoligaški nogomet obična trgovina i zavaravanje ozbiljnih ljudi.”³⁶

Odlazak igrača i trenera u inozemstvo 60-ih godina

Sredinom lipnja 1960. Upravni odbor NSJ-a donio je odluku o zabrani nastupanja za jugoslavenske klubove nogometaša koji su bez odobrenja NSJ-a igrali za strane klubove.³⁷ Naime, u tom razdoblju nogometaši su mogli otići u inozemstvo kao građani bilo kojega zanimanja, postojala je potpuna sloboda kretanja i izlaska iz zemlje, što je bila korjenita razlika u odnosu na zemlje Istočnoga bloka, koja je međutim dovela do odljeva radne snage.³⁸ Nogometni savez Jugoslavije pokušao je odljev nogometaša spriječiti određujući starosnu dob za izdavanje dozvola za igranje u europskim klubovima. Prema Pravilniku FIFA-e, nogometaš koji je želio nastupiti u nekom inozemnom klubu morao je imati dozvolu nacionalnoga saveza. Dozvole za promjenu nacionalnoga saveza za igrače amatere registrirane u klubovima saveznih liga izdavala je

³³ SR-AJ-734-FSJ, knj. 27, Apel IO FSJ svim fudbalskim organizacijama.

³⁴ *Isto*.

³⁵ LALIĆ, *Nogomet i politika*, 137.

³⁶ Boro KRIVOKAPIĆ, „Ukleti fudbal (5) – Prljave ruke”, *NIN* (Beograd), 19. 6. 1977., 62.

³⁷ SR-AJ-734-FSJ, knj. 26, XVI. redovna sjednica Upravnog odbora NSJ, 4. 3. 1967. godine. Ova je odluka stavljena izvan snage na XVI. redovnoj sjednici Upravnoga odbora NSJ-a 4. ožujka 1967. godine.

³⁸ O tome vidi: RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*

Komisija za međunarodne poslove Upravnoga odbora NSJ-a. Molbu za izdavanje dozvole mogli su podnijeti igrači do 30. godine života koji su regulirali vojnu obvezu. Naime, u inozemstvo su na rad ili školovanje i sl. odlazili mnogi amaterski nogometaši koji su ondje željeli nastaviti nogometnu karijeru te su preko inozemnoga nogometnog saveza u koji su odlazili tražili ispisnicu. Da bi dobio ispisnicu NSJ-a, igrač nekoga amaterskoga kluba trebao je Komisiji za međunarodne poslove NSJ-a podnijeti sljedeće dokumente: ispisnicu dotadašnjega kluba, potvrdu o brisanju iz registra podsaveza u koji je spadao njegov dotadašnji klub i potvrdu da će na radu ili školovanju u inozemstvu boraviti više od šest mjeseci, a morao je i uplatiti taksu u korist NSJ-a.³⁹ Igračima kojima je istekao ugovor, a napunili su 30 godina, nije bila potrebna dozvola Komisije ni kluba.⁴⁰

Na sjednici Upravnoga odbora NSJ-a 27. svibnja 1967. donesena je odluka o automatskoj diskvalifikaciji članova svih kategorija nogometnih klubova i aktiva u sastavu NSJ-a koji prijeđu u nogometnu ligu Sjedinjenih Američkih Država i lige ostalih nacionalnih saveza koji nisu u sastavu FIFA-e.⁴¹

Odlazak u inozemstvo i igranje u inozemnim klubovima igrača profesionalaca ili neamatera regulirano je Odlukom Zajednice udruženja klubova saveznih liga. Prema toj odluci, igrač – profesionalac ili neamater kojem su istekla najmanje dva ugovora u ukupnom trajanju od osam godina i koji je napunio 28 godina – imao je pravo podnijeti molbu za dobivanje dozvole za igranje u inozemstvu. Dozvolu je mogao dobiti i igrač kojem je istekao jedan ugovor s klubom uz uvjet da je napunio 28 godina.⁴² Prije isteka odnosno raskida ugovora klub je trebao stupiti u vezu s inozemnim klubom u koji je igrač želio prijeći i sporazumno odrediti visinu naknade i način njezine isplate. Naknada se dijelila po ključu: 35 posto pripadalo je igraču, a 65 posto klubu za igrača koji je pod ugovorom proveo ukupno do 12 godina. Za igrača koji je pod ugovorom bio 12 i više godina ključ je bio 50 posto igraču, 50 posto klubu. Pri određivanju visine naknade bili su mogući i drugi aranžmani među tri zainteresirane strane – dva kluba (inozemnoga i domaćega) i igrača. Pored visine naknade, u sporazum s inozemnim klubom mogla se unijeti odredba prema kojoj se inozemni klub obvezao da će najmanje u tri do pet termina tijekom godine staviti na raspolaganje igrača saveznom kapetanu (izborniku) za utakmice nogometne reprezentacije Jugoslavije. Igrači koji su sudjelovali na VII. Svjetskom prvenstvu (SP) u Čileu 1962. i osvojili četvrto mjesto mogli su dobiti dozvolu za igranje u inozemstvu i ako nisu bili ispunjeni svi uvjeti predviđeni tom odlukom. Međutim, odredbe o materijalnoj naknadi primjenjivale su se i u tim slučajevima.⁴³

³⁹ SR-AJ-734-FSJ, knj. 27, Komisija za međunarodne poslove FSJ.

⁴⁰ „Odluka o izdavanju dozvola igračima neamaterima za nastupanje u inostranim klubovima”, *Jugoslavenski fudbal*, 6. 9. 1965., 594.

⁴¹ SR-AJ-734-FSJ, knj. 26, XVII. Redovna sjednica Upravnog odbora FSJ, 27. 5. 1967.

⁴² SR-AJ-734-FSJ, knj. 26, Odluka o regulisanju odlaska u inostranstvo i igranja u inostranim klubovima igrača – profesionalaca ili neamatera – članova klubova saveznih liga.

⁴³ *Isto*.

Za dobivanje dozvole za igranje nogometa u inozemstvu nogometaš je pored pismene molbe trebao predati i dokumentaciju zapisnika o raskidu ugovora, u kojem je obavezno trebalo biti iskazano postavlja li klub zahtjev za naknadu za prelazak igrača u inozemstvo i koliki je taj iznos. Po ispunjenju tih uvjeta NSJ je na zahtjev nacionalnoga saveza kluba za koji se igrač prijavio izdavao ispisnicu (certifikat) na obrascu FIFA-e.⁴⁴

Jugoslavenski su treneri krajem 60-ih godina bili izbornici nacionalnih reprezentacija Tunisa (Begovac), Irana (Rajkov), Iraka (Kokeza), Libije (Čelebić) i Kuvajta (Tadić i Božović). U inozemstvu se nalazilo 39 trenera koji su angažman pronašli osobno, a osam ih je poslao Savez nogometnih trenera Jugoslavije. Zbog toga je Savez nogometnih trenera Hrvatske postavio pitanje po kojim kriterijima treneri odlaze u inozemstvo.⁴⁵ Savez nogometnih trenera Jugoslavije u odgovoru je izjavio da oni kao nogometni forum ne mogu zabraniti nijednom članu svoje organizacije da u osobnom aranžmanu potpiše ugovor i otputuje na rad u inozemstvo. S druge strane, od trenera koje je u inozemstvo slao Savez nogometnih trenera Jugoslavije preko natječaja, pored članstva u trenerskoj organizaciji tražilo se više trenersko zvanje, znanje engleskoga jezika i potrebno iskustvo. Tako je Sudanska nogometna federacija 1968. zamolila NSJ da im pošalje osam trenera. Na spomenuti oglas javilo se 25 trenera, međutim neki nisu priložili potvrdu o znanju engleskoga jezika ni preporuku trenerske organizacije.⁴⁶ Pored toga problem je bilo i pitanje naplate članarine od trenera koji su se nalazili u inozemstvu. Naime, bilo je propisano da treneri plaćaju 2 posto članarine od mjesečnih primanja, 4 posto na devizne iznose, ali odaziv trenera bio je slab.⁴⁷

Nogometna reprezentacija Jugoslavije 60-ih – uspon i pad

Na Olimpijskim igrama u Rimu 1960. nogometna reprezentacija Jugoslavije osvojila je zlatnu medalju, a 1962. na VII. SP-u u Čileu četvrto mjesto. Među šest najboljih strijelaca s četiri postignuta gola na tom SP-u našao se nogometaš *Dinama* Dražan Jerković. Na temelju događaja uoči odigravanja SP-a u Čileu može se iznijeti primjer koji pokazuje da su odnosi u jugoslavenskom nogometu bili podređeni njegovoj središnjoj kući u Beogradu. Naime, u reprezentaciju Jugoslavije za SP u Čileu nije bio pozvan nogometaš zagrebačkoga *Dinama* Željko Perušić, koji je 1960., kada je reprezentacija u Rimu osvojila zlatnu olimpijsku medalju, u anketi zagrebačkih *Sportskih novosti* bio izabran za nogometaša godine. Međutim, tadašnje rukovodstvo reprezentacije nije ga uvrstilo na popis nogometaša za SP u Čileu. Perušić je poslije emigrirao u Njemačku, ali, kako je isticao, on nije bio politički emigrant: godinu dana čekao

⁴⁴ SR-AJ-734-FSJ, knj. 29.

⁴⁵ SR-AJ-734-FSJ, knj. 82, Zapisnik 18. sjednice sekretarijata Saveza fudbalskih trenera Jugoslavije, 2. 7. 1968.

⁴⁶ *Isto.*

⁴⁷ *Isto.*

je dobivanje „papira” i često je u tom vremenu znao navratiti u Zagreb.⁴⁸ S Perušićem je u Njemačku emigrirao i jedan od najboljih nogometaša *Dinama* toga razdoblja Stjepan Lamza, ali vratio se, kako je sam rekao, u Zagreb i *Dinama* zbog „nostalgije”.⁴⁹

Valja napomenuti da je, za razliku od Perušića, iz Jugoslavije kao politički emigrant otišao jedan od najboljih nogometaša *Hajduka* i reprezentativac Ante Žanetić. On je početkom 1961. zatražio politički azil prilikom gostovanja splitskoga kluba u Danskoj i Njemačkoj. Razlog je bio, kako je Žanetić poslije izjavljivao, u neslaganju s klupskom upravom koja je dovela za trenera Milovana Ćirića. Žanetić je opisao Ćirića kao „velikosrbina” koji je zatrovao odnose između *Hajduka* i *Dinama* „tako da je sada Zagreb neprijateljski grad, a Beograd prijatelj Hajduka”, te ga je optuživao da je od tada počeo rat između dva najveća hrvatska kluba i njihovih navijača.⁵⁰

Nakon uspjeha reprezentacije Jugoslavije u Čileu Izvršni odbor NSJ-a odlučio je na X. sjednici 25. lipnja 1962. da se oda priznanje nogometašima i rukovodstvu nogometne reprezentacije za osvojeno četvrto mjesto na VII. SP-u te da im se predaju spomen-plakete. Odlučeno je da se i novčano nagrade nogometaši, trener i liječnik reprezentacije, spomenuti dr. Aleksandar Obradović, s po 400.000 dinara za svakoga igrača, s tim da su pričuvni nogometaši dobili polovicu toga iznosa, a nogometaši koji su nastupili na manje od šest utakmica dobili su proporcionalno broju utakmica umanjene iznose.⁵¹

Treba naglasiti da je reprezentativni liječnik dr. Obradović uživao popularnost među igračima, koju je stjecao tako što im je primjerice za osvojeno četvrto mjesto na SP-u u Čileu 1962. već na južnoameričkom tlu isplatio akontaciju za premije u američkim dolarima koje je posudio od jednoga jugoslavenskog predstavništva.⁵²

Jugoslavenski nogomet 70-ih – probuđena nacionalna svijest i tehnomenadžeri

Krajem 60-ih i početkom 70-ih godina socijalističke republike težile su emancipaciji od saveznoga državnoga partijskog centra te da same upravljaju svim oblastima društvenoga života. S druge strane, dogmatske unitarističko-centralističke snage inkriminirale su republički partikularizam kao najveću opasnost za socijalizam i jedinstvo Jugoslavije. U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj stvorila se svijest i klima o nužnosti lomova starih struktura te se

⁴⁸ ŽIDAK, *Proljeće u Europi*, 109-114.

⁴⁹ O tome vidi: MAGDIĆ, *Legende zagrebačkog nogometa*, 425.

⁵⁰ Ozren Maršić, „Ante Žanetić, Dok je Hajduk slavio s Titom, najbolji mu je igrač emigrirao”, *Večernji list*, 13. 3. 2015., pristup ostvaren 28. 9. 2017., <https://www.vecernji.hr/premium/dok-je-hajduk-slavio-s-titom-najbolji-mu-je-igrac-ante-zanetic-emigrirao-994768>.

⁵¹ SR-AJ-734-FSJ, knj. 82, X sjednica Izvršnog odbora FSJ od 25. 6. 1962.

⁵² KOVAČIĆ, „Jugoslavenski nogomet”, 150.

republika sve više osamostaljuje. Tada se u Hrvatskoj razvila velika kampanja za likvidaciju, kako se govorilo, otuđenih središta gospodarske moći i za čiste račune u Jugoslaviji.⁵³

Takve tendencije pojavile su se i u NSH-u, odnosno težilo se da o politici u nogometu ne odlučuje NSJ iz Beograda nego da o tome odlučuju republike i pokrajine.⁵⁴ Udruženje klubova Prve savezne lige, Zajednica udruženja klubova Druge savezne lige i trenerska organizacija predlagali su da Izvršni odbor NSJ-a bude formiran na načelu resora, odnosno komisija (predsjednici komisija svih važnih područja rada, generalni sekretar, savezni kapetan, odnosno selektor-izbornik, op. D. K., itd.). Polazna osnova takva stajališta bila je da NSJ bude „višestruko stručna organizacija”.⁵⁵

Tim se prijedlogom nastojalo uz teritorijalno reprezentiranje u nogometne forume uvesti i natjecateljski princip „asocijacije klubova srazmjerno zastupljenosti predstavnika područnih delegata kroz republičke saveze i delegata ovih asocijacija”. S druge strane, NSH je polazio sa stajališta da se sva ta rješenja mogu naći u strukturi delegata koje daju republike u Skupštinu i Izvršni odbor NSJ-a po ključu te bi među delegate, pored predstavnika republičkih saveza, ušli i predstavnici drugih organizacija (trenerske, sudačke itd.).⁵⁶

Na Konferenciji Udruženja nogometnih klubova Prve savezne lige u Splitu 20. – 21. veljače 1971. predstavnik *Hajduka*, predsjedatelj Tito Kirigin, izvijestio je da treba zauzeti stavove u vezi s predstojećom XIV. skupštinom NSJ-a u Ljubljani 27. veljače 1971. godine. Trebalo je donijeti nacrt novoga statuta NSJ-a. Nakon uvodnih napomena za riječ se javio Zvonko Debeljak, predstavnik *Dinama* i NSH-a, koji je kazao da u novom statutu prednost treba dati suštinskim stvarima, odnosno da se nogometna organizacija Jugoslavije zasniva na ravnopravnosti i na tom bi temelju trebala biti postavljena Skupština i Izvršni odbor NSJ-a. Debeljak je to govorio sa stajališta općega društvenog razvoja u Jugoslaviji jer se, kako je istaknuo, „nalazimo” pred krupnim promjenama kao što je donošenje novoga ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.⁵⁷

Prijedlog *Dinama*, odnosno NSH-a bio je da se, kako je rečeno, NSJ ustroji tako da svaka republika delegira određen broj ljudi koji će ih zastupati, a trebalo je voditi računa da među njima budu zastupljeni sportski radnici, suci, treneri, liječnici i sve ostale strukture iz nogometa. Debeljak je u ime NSH-a tražio da se statutom definira dio zadataka, npr. pitanje međunarodnih odnosa, za koje je NSH predlagao da budu u nadležnosti NSJ-a, a neki zadaci da prijeđu u nadležnost republika i pokrajina. Debeljak je postavio i pitanje Izvršnoga odbora NSJ-a i predložio da u njemu budu po četiri predstavnici

⁵³ O tome vidi: RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*; MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije*.

⁵⁴ KOVAČIĆ, Intervju s Antom Pavlovićem.

⁵⁵ SR-AJ-734-FSJ, knj. 29, Problem reprezentovanosti u forumima.

⁵⁶ *Isto*.

⁵⁷ SR-AJ-734-FSJ, knj. 30, Stenografske bilješke Konferencije udruženja nogometnih klubova Prve savezne lige u Splitu, 20. – 21. 2. 1971., 146.

ka iz republika i po tri iz svake pokrajine. Republike bi imale pravo povući predstavnika koji ne ostvaruje zacrtane zadatke i na njegovo mjesto imenovati novoga člana. Postavio je i pitanje sjedišta NSJ-a jer je on, kao predstavnik NSH-a, smatrao da sjedište ne mora biti stalno u Beogradu i da se može između republika dogovoriti da se, kada se Skupština NSJ-a bira na određeni rok, u tom roku mijenja i sjedište NSJ-a jer to može utjecati na razvoj nogometa.⁵⁸

Nakon Debeljakova izlaganja nastala je duža potpuna tišina. Predsjedatelj Kirigin zapitao je: „Je li ovo zatišje pred buru koja se očekuje?” Tada je počela rasprava u kojoj su pojedini predstavnici republika i pokrajina upitali jesu li izneseni prijedlozi stajalište NK-a *Dinamo* ili NSH-a. Debeljak je na to odgovorio da su prijedlozi *Dinama* potpuno usklađeni sa stavom NSH-a. Mićo Lovrić, predstavnik *Partizana*, u vezi sa sjedištem NSJ-a zapitao je Debeljaka „je li to u sklopu s političkim pitanjima i političkim kretanjima, jer je Beograd glavni grad Srbije i sjedište Skupštine?”. Lovrić je upitao i nije li pitanje sjedišta u suprotnosti sa Statutom NSJ-a, koji kaže da je pečat Saveza okrugao sa znakom Saveza u sredini i natpisom *Fudbalski savez Jugoslavije – Beograd*.⁵⁹ Na Lovrićev upit Debeljak je odgovorio protupitanjem: „Da li stojite na stajalištu da NSJ mora biti u Beogradu? Ista takva stvar se može reći i za Savez književnika. Nitko ne brani da se taj Savez preseli u Beograd.”⁶⁰

Sjednica je povremeno izazivala oštre polemike i zabrinutost pojedinih sudionika. Predsjedatelj Tito Kirigin istaknuo je da takva diskusija i prijedlozi najmanje koriste i da se tako neće riješiti suštinska pitanja Udruženja. Rekao je da nije pravnik da to rješava i zapitao se može li on kao amater to razumjeti te da je vagao predložene materijale i da teže 25 kg. Kirigin je predložio glasanje, uz opasku: „Meni je svejedno, ja imam svoje mjesto u Hajduku.”⁶¹

Kirigin je prijedlog NSH-a stavio na glasanje. Tajnik Udruženja nogometnih klubova Prve savezne lige Veljko Bajić po nalogu predsjedatelja Kirigina tražio je da se prisutni, kako budu prozivani, izjasne o prijedlogu koji je podnio Zvonko Debeljak u ime NSH-a. Glasalo se ovako: Fudbalski klub (FK) *Sloboda* – protiv, FK *Radnički* (K) – protiv, FK *Željezničar* – suzdržan, FK *Velež* – protiv, FK *Borac* – protiv, FK *Čelik* – suzdržan, FK *Bor* – protiv, FK *Crvena zvezda* – protiv, NK *Hajduk* – suzdržan, FK *Partizan* – protiv, NK *Olimpija* – odsutan, FK *Sarajevo* – protiv, NK *Maribor* – protiv, FK *Crvenka* – protiv, FK *Radnički* (N) – protiv, NK *Dinamo* – za, Omladinski fudbalski klub (OFK) *Beograd* – protiv, FK *Vojvodina* – protiv, Savez sudaca – protiv. Predsjedatelj Kirigin objavio je rezultat glasanja: jedan za, 14 protiv, tri suzdržana, jedan nije glasao, i zaključio da prijedlozi NSH-a nisu prihvaćeni. Iako je to bio zajednički prijedlog *Dinama* i NSH-a, zanimljivo je istaknuti da predstavnici *Hajduka* nisu glasali za njega nego su bili suzdržani.⁶²

⁵⁸ *Isto*, 153.

⁵⁹ *Isto*, 174.

⁶⁰ *Isto*.

⁶¹ *Isto*.

⁶² *Isto*, 200.

Naime, pitanje ravnopravnosti postavili su predstavnici NSH-a pod utjecajem društvenih strujanja u Hrvatskoj koja će kulminirati maspokom, odnosno hrvatskim proljećem. U tom vremenu smijenjeni su i neki članovi rukovodstva NK-a *Dinamo*: Otto Hofman, Ante Todorić, Ivica Prodan te još neki članovi uprave. Povod su bile optužbe i insinacije vezane uz turneju po Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi.⁶³ Međutim, kada se danas analiziraju stanje i događaji u društvu i nogometu u tom razdoblju, moglo bi se zaključiti, iako u istraživanju nisam za to našao jasnu potvrdu, da su stvarni razlozi smjene vjerojatno bili vezani za novi grb zagrebačkoga kluba. Otto Hofman iznio je potkraj 60-ih prijedlog, koji su prihvatili i ostali članovi uprave, da se na dresove stavi novi grb, koji je ustvari bio okrugli hrvatski grb s crveno-bijelim poljima, što je tada bila smiona odluka te su ju visoki partijski krugovi ocjenjivali nacionalističkom. Nakon sjednice u Karađorđevu 1972. predsjednik *Dinama* Dragutin Božić podnio je ostavku na čelo kluba.⁶⁴

Nacionalističkim ispadom uslijed nastalih političkih događaja i strujanja u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj ocijenjeni su i događaji oko utakmice *Hajduk – OFK Beograd* odigrane u Splitu 27. rujna 1970. godine.⁶⁵ Naime, utakmica je prekinuta pri rezultatu 2 : 2 jer se glavni sudac Pavle Ristić u jednom trenutku uhvatio za glavu i kao pokošen srušio na zemlju. U prvi trenutak nitko nije znao što mu se dogodilo, a on je prevezen u bolnicu. Neki su se rugali tom „misterioznom” slučaju kazavši da je suca možda udario šišmiš, pa je tako i nazvana ta afera. Poslije se saznalo da je sudac Ristić pogođen komadom betona odlomljenim s tribine Staroga placa. Nakon utakmice, koja je registrirana 0 : 3, na splitskoj rivi u moru su završili automobili s beogradskim registracijskim pločicama. Na kraju je utakmica registrirana rezultatom postignutim na terenu, 2 : 2, ali „slučaj šišmiš” izvlačio se svaki put kada bi splitski klub bio upleten u neki ne do kraja razjašnjen incident.⁶⁶

Treba istaknuti da su se u tom razdoblju i u tadašnjoj Socijalističkoj Republici Srbiji pojavili političari liberalne orijentacije, na čelu s Markom Nikezićem, predsjednikom, i Latinkom Perović, sekretaricom Saveza komunista Srbije. Nakon njih smijenjeni su i nogometni funkcionari koji su pripadali tim krugovima, pa je tako u FK-u *Partizan* s mjesta predsjednika kluba smijenjen Milosav Prelić.⁶⁷

Međutim, pored zahtjeva NSH za uvođenje ravnopravnosti, pravi problemi koji su počeli ozbiljno nagrizati tkivo već teško bolesna jugoslavenskoga nogometa krili su se ustvari pod imenom tehnomenadžeri, koji su sve više zauzimali mjesta u upravama jugoslavenskih klubova. Naime, osamostalje-

⁶³ „Predsjednici kroz povijest”; KOVAČIĆ, Intervju s Antom Pavlovićem.

⁶⁴ „Predsjednici kroz povijest”.

⁶⁵ SR-AJ-683, Zajednica fudbalskih klubova Prve savezne lige, fasc. 42, Predmeti spornih utakmica.

⁶⁶ Alen ORLIĆ, „Izopćili su me iz Hajduka, zbog slučaja šišmiš” (intervju s Zdravkom Reićem), Slobodna Dalmacija, 12.11. 2003. O tome vidi: LALIĆ, *Nogomet i politika*, 147.

⁶⁷ *Partizanova škola fudbala*, Dokumentacija.

njem privrednih poduzeća, bankarskoga i kreditnoga sustava pojavio se i jačao, kako se tada govorilo, „tehnokratsko-birokratski” sloj koji se nastojao povezati i s nekim organizacijama Saveza komunista.⁶⁸

Uprave prvoligaških nogometnih klubova, odnosno moćnici u njima privatizirali su društvenu funkciju sporta, natjecateljski uspjeh često se pretvarao u osnovni kriterij uspješnosti klupske politike i visoko mjesto na ljestvici bilo je simbolom socijalnoga statusa i političke promocije.⁶⁹

Osim spomenutih društvenih previranja, na zbivanja u nogometu početkom 70-ih godina utjecala je i epidemija velikih boginja. Zbog toga je 7. travnja 1972. u Beogradu održana izvanredna Konferencija Udruženja klubova Prve savezne lige, na kojoj se raspravljalo o mogućem utjecaju epidemije na odigravanje nogometnih utakmica i regularnost prvenstva.⁷⁰

Reprezentacija Jugoslavije 70-ih – između *Adidasa* i *Pume*

Jugoslavenska nogometna reprezentacija doživjela je neuspjeh i u kvalifikacijama za SP u Meksiku 1970. godine. Loši rezultati reprezentacije u tom razdoblju pokušavali su se opravdati „uskom bazom” za stvaranje kvalitetnih nogometaša i klubova. Kao „opravdanje” za takvo stajalište najčešće se za usporedbu uzimala Savezna Republika Njemačka, koja je bila u vrhu europskoga i svjetskoga nogometa. Uspoređivani su statistički podaci, po kojima je Savezna Republika Njemačka imala 15 580 klubova i 2 034 579 nogometaša, a Jugoslavija 2500 klubova i 226 600 nogometaša.⁷¹

Pored rezultatskih neuspjeha, nogometnu reprezentaciju Jugoslavije, odnosno NSJ početkom 70-ih pratile su i afere. Tako je Andraš Kovač, „istaknuti društveno-politički i sportski radnik”, na proširenoj sjednici Sekretarijata vođanskoga nogometnog saveza u Novom Sadu 16. studenog 1972. iznio niz primjedbi i sumnji o radu NSJ-a, posebno o ponašanju njegova predsjednika Luke Bajakića i saveznoga kapetana (izbornika) Vujadina Boškova. Temeljne primjedbe bile su da NSJ obavlja plaćanja u dolarima u zemlji i inozemstvu igračima reprezentacije i trenerima te da je iz pouzdanih izvora čuo da je NSJ, odnosno savezni kapetan Boškov preko austrijskoga suca Schillera lažirao kvalifikacijsku utakmicu Kupa nacija u Brazilu DDR Njemačka – Jugoslavija 1 : 2. Naime, na Kupu nacija u Brazilu (*Copa do Brasil*) reprezentacija Jugoslavije zauzela je treće mjesto, a igračima koji su odigrali svih osam utakmica

⁶⁸ O tome vidi: PERKO-ŠEPAROVIĆ, „Tehnokratizam i tehnokracija”, 377; RODIN, „Tehnokracija i tehnokratizam”, 405. Sociolog Josip Županov postavio je tezu o prisutnosti političkoga kapitalizma u socijalističkoj Jugoslaviji: ŽUPANOV, *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma*.

⁶⁹ KOVAČIĆ, Intervju s Perom Zlatarom.

⁷⁰ SR-AJ-683, Zajednica fudbalskih klubova Prve savezne lige, fasc. 2, Zaključci konferencija 1970-1972.

⁷¹ SR-AJ-734-FSJ, knj. 82, Zapisnici Saveza fudbalskih trenera Jugoslavije od 30. 9. 1967. do 12. 12. 1970. Iskustva iz drugih nacionalnih saveza.

isplaćeno je 4.000 dolara nagrade i oko tih premija isplaćenih u devizama iz-bila je afera. Navedene primjedbe izazvale su jednodušni prosvjed rukovode-ćih ljudi iz NSJ-a i pokretanje disciplinskoga postupka protiv Kovača.⁷²

Na SP u Saveznoj Republici Njemačkoj 1974. Jugoslavija se uspjela plasirati nakon, kako su izvještavali sportski novinari, „dramatične” utakmice protiv reprezentacije Grčke u Ateni i zgoditkom Stanislava Karasija u posljed-njim trenucima utakmice. Tim pogotkom Jugoslavija je pobijedila s dva gola razlike (4 : 2) i dobila priliku igranja dodatnih kvalifikacija, tzv. majstorice protiv Španjolske u Frankfurtu 1974. godine. Pogotkom Josipa Katalinskog reprezentacija Jugoslavije pobijedila je reprezentaciju Španjolske te se plasirala na najveću svjetsku nogometnu smotru. Od SP-a u Njemačkoj 1974. prošlo je više od četrdeset godina, a povremeno se još uvijek pojavljuje priča da je jugoslavenski predsjednik Josip Broz Tito, da bi izbjegao bankrot Jugoslavije, namjestio poraz nogometne reprezentacije od Savezne Republike Njemačke.⁷³ Prema tim pričama, Jugoslavija je zauzvrat dobila kredit od 700 milijuna nje-mačkih maraka, koji navodno nikada nije vraćen. Iako je neosporna činjenica da je predsjednik Jugoslavije Josip Broz Tito, koji nikada nije iskazivao interes za nogomet, došao u državni posjet u Saveznu Republiku Njemačku u to vri-jeme, priče o namještanju utakmice na SP-u zbog dobivanja kredita ipak više spadaju u područje znanstvene fantastike.⁷⁴

Naime, loše odnose u nogometnoj reprezentaciji Jugoslavije na SP-u 1974. uzrokovali su renomirani njemački proizvođači sportske opreme *Adidas* i *Puma*. Pojedininim nogometašima jugoslavenske reprezentacije *Puma* je radi reklame davala određene novčane iznose da na utakmicama igraju u njiho-vim kopačkama. Međutim, NSJ je od reprezentativaca zahtijevao da igraju u *Adidasovim* kopačkama, što je dovelo do njihova nezadovoljstva, koje je na kraju rezultiralo i relativno lošim rezultatom jer je reprezentacija ispala u drugom krugu natjecanja. Događaje na SP-u u Njemačkoj 1974. možda je po-najbolje opisao književnik i publicist Veselko Tenžera: „Igra je dakle postala institucija, a samim tim u nju je unesena i hijerarhijska ljestvica, značajna za instituciju. (...) Nogomet je tako počeo dijeliti fantom novca i s gledištem, što stvara barem prividnu ravnopravnost: to je novčana urota nad lešom nogo-metne igre.”⁷⁵ Emblem *Adidasa* na dresu jugoslavenske reprezentacije nalazio se i sredinom 70-ih, odmah do državnoga grba, od čega je čelna kuća jugosla-venskoga nogometa na beogradskim Terazijama imala finansijsku korist. Na Europskom prvenstvu u nogometu 1976., kojemu je domaćin bila Jugoslavija, odnosno gradovi Beograd i Zagreb, reprezentacija Jugoslavije osvojila je če-tvrto mjesto. Međutim, dvije godine poslije reprezentacija Jugoslavije nije se uspjela plasirati na SP u Argentini 1978. godine.⁷⁶

⁷² Boro KRIVOKAPIĆ, „Ukleti fudbal (1) – Sumnja do sumnje”, *NIN*, 19. 6. 1977., 58-60.

⁷³ KOVAČIĆ, Intervju s Perom Zlatarom.

⁷⁴ *Isto*.

⁷⁵ TENŽERA, *Sportski život*, 7-8.

⁷⁶ KOVAČIĆ, Intervju s Perom Zlatarom.

Zaključak

Jugoslavenski nogomet 60-ih i 70-ih godina suočavao se s mnogim problemima i teškoćama. Temeljno pitanje koje se postavljalo u tom vremenu ticalo se reorganizacije profesionalnoga nogometa koji se tada pojavio u socijalističkoj Jugoslaviji. Uvođenje profesionalizma u nogomet povlačilo je niz pitanja: pitanje društveno-pravne fizionomije klubova, formiranja i unutrašnje organizacije klubova, udruživanja i organiziranja profesionalnih klubova u okviru NSJ-a, razgraničenja amaterskoga i neamaterskoga nogometa, pitanje statusa igrača, radnoga odnosa profesionalnih nogometaša, odnosno potrebe mijenjanja osnovnoga zakona o radnim odnosima i sl. U to vrijeme razmatrala se i ideja o donošenju posebnoga zakona o profesionalnom sportu koji bi riješio sva pitanja vezana za profesionalizam, od statusa sportskih (nogometnih) organizacija koje angažiraju profesionalne sportaše (nogometaše) do statusa igrača. Naime, bilo je jasno da se bez intervencije zakonodavca, odnosno dok se zakonom ne riješe temeljna pitanja iz toga područja, status profesionalnih klubova i igrača profesionalaca neće moći riješiti. Međutim, u stvarnosti su o odnosima u nogometu i dalje odlučivale „tehnobirokratske” i menadžerske strukture u klubovima, koje su zauzimale vrlo važne društvene položaje. Pored toga, predstavnici NSH-a pod utjecajem novih političkih strujanja u Hrvatskoj početkom 70-ih godina postavili su pitanje ravnopravnije reprezentiranosti u nogometnim forumima, a to se u prvom redu odnosilo na primjenu načela federalizma. Nakon uvođenja Zakona o udruženom radu 1976. i u nogomet se pokušalo uvesti samoupravno organiziranje da bi se uklonilo profesionalizam koji se počeo širiti i na druge sportove.

Bibliografija

Arhivi

SR-AJ-683: Srbija, Arhiv Jugoslavije, Beograd, fond 683, Zajednica fudbalskih klubova Prve savezne lige.

SR-AJ-734-FSJ: Srbija, Arhiv Jugoslavije, Beograd, fond 734, Fudbalski savez Jugoslavije.

Objavljeni izvori

VOJNOVIĆ, Branislava, ur. *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske*, sv. 2: 1945. – 1952. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.

Intervjui

KOVAČIĆ, Davor. Intervju s Antom Pavlovićem, tajnikom NSH-a i glavnim tajnikom NSJ-a 1987. – 1991. Zagreb, 9. travnja 2015. (neobjavljeno).

KOVAČIĆ, Davor. Intervju s Miroslavom Redeom, novinarom i bivšim nogometašem. Zapešić, 28. travnja 2016. (neobjavljeno).

KOVAČIĆ, Davor. Intervju s Perom Zlatarom, novinarom i publicistom. Zagreb, 14. svibnja 2016. (neobjavljeno).

Literatura

GVOZDENOVIĆ, Radisav, *Neobjašnjena ostavka Branka Pešića*, Beograd: Politika, 15. 3. 2008., pristup ostvaren 28. 9. 2017., <http://www.politika.rs/sr/clanak/36344/%D0%A4%D1%83%D0%B4%D0%B1%D0%B0%D0%BB/%D0%9D%D0%B5%D0%BE%D0%B1%D1%98%D0%B0%D1%88%D1%9A%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0-%D0%91%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%9F%D0%B5%D1%88%D0%B8%D1%9B%D0%B0>

Jugoslovenski fudbal (Beograd), 1960-1971.

KOVAČIĆ, Davor. „Jugoslavenski nogomet od završetka Drugog svjetskog rata do kraja 50-ih – romantičan početak dekadencije”. *Historijski zbornik* 69 (2016), br. 1: 141-162.

KRAMER, Fredi; KLEMENČIĆ, Mladen, ur. *Nogometni leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 2008.

LALIĆ, Dražen. *Nogomet i politika. Povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj*. Zagreb: Fraktura, 2018.

MAGDIĆ, Zvonimir. *Legende zagrebačkog nogometa*. Zagreb: Spot, 1996.

MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije*. Zagreb: Naklada Pavičić, 2003.

MILLS, Richard. *The politics of Football in Yugoslavia: Sport, Nationalism and the State*. London: I. B. Tauris, 2018.

NIN (Beograd), 1977.

Orlić, Alen, (intervju s Zdravkom Reićem), *Izopćili su me iz Hajduka zbog slučaja šišmiša*, Split: Slobodna Dalmacija, 12. XI. 2003.

Partizanova škola fudbala. Beograd: Fudbalski klub Partizan, 1994.

PERASOVIĆ, Benjamin; BARTOLUCI, Sunčica. „Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu”. *Sociologija i prostor* 45 (2007), br. 1 (175): 105-119.

PERKO-ŠEPAROVIĆ, Inge. „Tehnokratizam i tehnokracija”. *Politička misao* 18 (1981), br. 4: 377-385.

„Predsjednici kroz povijest”. *Povijest Dinama*. Pristup ostvaren 1. 10. 2017. <http://povijest.gnkdinamo.hr/osoblje/predsjednici-kroz-povijest.html>.

RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga; Hrvatski institut za povijest, 2006.

RODIN, Davor. „Tehnokracija i tehnokratizam”. *Politička misao* 18 (1981), br. 4: 401-407.

SEKULIĆ, Jovan, *Poluvreme sa bivšim asovima. Ostojić: Svi dobijali novac, ceh platilo samo ja*, Beograd: Večernje novosti, 2. 7. 2017.

TENŽERA, Veselko. *Sportski život. Feljtoni, eseji, osvrti*. Zagreb: Matica hrvatska, 1989.

VRCAN, Srđan. *Nogomet – politika – nasilje*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003.

VRCAN, Srđan. „Sociolog pred fenomenom nogometa”. *Sociologija. Časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju* 13 (1971), br. 1: 5-20.

ŽIDAK, Tomislav. *Proljeće u Europi*. Zagreb: Jutarnji list, 2011.

ŽUPANOV, Josip. *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma. Odbrane rasprave i eseji (1995. – 2001.)*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2002.

SUMMARY

The Political and Socially Important Problems and Difficulties of Yugoslav Football in the 1960s and Early 1970s

Based on archival sources, the contemporaneous press, and the accounts of people from that time, this article presents the state of affairs and problems faced by football, the most popular Yugoslav sport, in the 1960s and early 1970s. Yugoslav football in the 1960s was faced with many problems and difficulties. The basic question posed in that period was related to the reorganisation of professional football, which appeared in socialist Yugoslavia in the mid-1960s. The introduction of professionalism in football entailed a series of questions such as: the social-legal physiognomy of the clubs; the formation and internal organisation of the clubs; the association and organisation of professional clubs within the frame of the Football Association of Yugoslavia; the division between amateur and non-amateur football; the status of players, the employment of professional footballers, i.e. the need to change the basic employment law, etc.

Key words: 1960s; football; Football Association of Yugoslavia; Football Association of Croatia; footballers; football club; professionalism; amateurism; non-amateurism; socialism; 1970s